

Невгод А.О.

студентка,

Науковий керівник: Двірна К.П.

кандидат історичних наук, доцент,

Інститут історичної освіти

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ОСВІТА ПОЛЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В 20 РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Актуалізація теми зумовлена тим, що особливості національно-культурного розвитку етнічних меншин України давно вже перебувають у центрі уваги наукових дослідників. Зі становлення незалежності України перед історичною наукою постало завдання простежити істотні прогалини, що мають місце у дослідженні історії нашої держави зокрема. На сьогодні, актуальним є питання, що стосується національно-культурного будівництва на території СРСР у 20-х рр., ХХ ст. Велике значення має розгляд питання політики радянської влади щодо етнічних меншин загалом та польської національної меншини зокрема, як однієї з найбільш численних, що населяли територію України.

Серед науковців, що вивчали цю проблематику, необхідно виокремити праці істориків, які займалися і займаються питанням вивчення освітньо-культурної політики поляків в Україні в даний період та політики радянської влади щодо національних меншин загалом, як І. Балуба [1], Т. Єременко [7], О. Калакура [8], Б. Чирко [9], Л. Якубова [10] О. Буравський [2] та ін., у яких висвітлюються не лише позитивні сторони політики радянської влади щодо національних меншин, а й цілий ряд пов'язаних з нею негативних чинників.

Варто виділити праці П.І. Буценко [3], який досліджував стан та розвиток освіти польської національної меншини на території України в 20-ті рр., ХХ ст., та зазначав, що до початку 20-х рр., освітній розвиток поляків та національних меншин загалом, був жахливий, потребував негайних змін, перебудови, відповідних реформ.

В подальшому питання розвитку освіти національних меншин на Україні залишається актуальним та продовжує досліджуватися у 60-80-ті рр., такими авторами, як В.А. Горний, І.І. Луковцева [5], М.С. Грищенко [6], Б.В. Чирко [9].

З 90-х рр., ХХ ст., та по сьогодні питання розвитку культурно-освітньої діяльності польської меншини на території України в 20-х рр., ХХ ст., все більше перебуває у центрі уваги. Слід виділити праці авторів: І.А. Балуба [1], О.А. Буравський [2], М.П. Гетьманчук [4], А.Калакура [8], Т.Єременко [7],

І.П. Чирко [9], Л.Д. Якубова [10], які наводять цінні історіографічні і джерелознавчі спостереження й узагальнення щодо долі етнічних меншин у період 1920-х рр., та національної політики радянської влади щодо етнічних меншостей, польської зокрема.

У травні 1921 року Президія ВУЦВК прийняла рішення про створення Відділу національних меншостей при Наркоматі внутрішніх справ. До його

компетенції входило: «забезпечення мирного будівництва і братерського співробітництва всіх національностей, які проживають на території СРСР, широке сприяння матеріальному розвитку національних меншин, враховуючи особливості їхнього побуту, культури і економічного розвитку; нагляд за втіленням у життя національної політики Радянської влади».

Відділ національних меншостей вивчав національний склад населення республіки. За даними, опублікованими в бюлетені НКВС, в 1920 р., в Україні проживали: євреї (1 млн. 200 тис.), німці (210 тис.), поляки (117 тис.), латиші (10 тис.), литовці (16 тис.), вірмени (9 тис.), а також представники інших національностей. Як бачимо, польська меншина є досить значною за чисельністю населення України. Тому варто зазначити, що значна чисельність поляків в Україні та всій Російській імперії мала велике значення і привертала значну увагу радянського керівництва, яке мало за мету підвищити соціально-економічний та культурно-освітній розвиток поляків. Почали створюватися спеціальні органи, створені в системі наркоматів внутрішніх справ і освіти, зокрема, головним завданням яких була робота з національними меншинами, запровадження декретів та постанов, які стосувалися культурно – освітнього розвитку національних меншин, де головна увага приділялася полякам. Важливо зазначити, що всі ці процеси мали з одного боку й позитивне значення, адже це стимулювало національних меншин на розвиток у всіх сферах життя, а особливо освітнянського, який в результаті масових пригнічень та заборон був на низькому рівні розвитку [5, с. 117].

Помітний вплив мала політика «коренізації», яка була запроваджена у квітні 1923 р., на XII з'їзді РКП (б), адже період 1923–1930 років характеризувався як найсприятливіший у розвитку польської національної меншини в СРСР. Дійсно, поляки в умовах політики «коренізації» отримали чималі можливості розвивати свою, пригнічену тогочасними умовами, культуру і освіту.

Лише під тиском польського населення та в контексті політики «коренізації» з 1923 року почали відкриватися трудові польські школи. За даними статистики впродовж 1923 рр., було відкрито 196 таких шкіл, здебільшого в Київській, Подільській і Волинській губерніях та одні педагогічні курси. В цей період у польських школах працювало всього 394 вчителів. Пізніше їх кількість зросла, але недостатньо. В той час функціонували 2 педагогічні, 4 сільськогосподарські та один індустріальний технікум, Польський інститут соціального виховання, денний та вечірній польські робітфаки з польською мовою навчання [4, с. 307].

Дедалі більшу роль стала відігравати школа, система загальної і спеціальної освіти. Основна кількість польських шкіл функціонувала в сільській місцевості. Переважно це були однокомплектні школи (один учитель на 2-3 класи), що працювали в непристосованих приміщеннях. Так, у Житомирському окрузі в 1924 р., діяло 24 польські школи, в яких навчалася 2 тис., дітей і працювало 33 вчителів. Поза школою залишалася 17 тис.,

польських дітей. Причина цього полягала у відсутності учителів та приміщень [8, с. 148].

Як ми вже знаємо, першочергова увага з боку радянських органів влади була зосереджена на політосвітній роботі серед національних меншин: поширенні мережі хат-читалень, клубів, сільських будинків, бібліотек тощо. Загалом, у 1924–1925 роках в Радянській Україні налічувалось 42 польські хати-читальні, 150 лікнепів, у яких навчалось 3 тис., учнів. Наступного року ця кількість збільшилась відповідно до 80, 189 та 6252 [4, с. 52].

Можна сказати, що потреба у кваліфікованих кадрах для роботи серед національних меншин сприяла зростанню мережі установ середніх спеціальних та вищих навчальних закладів, навчання в яких здійснювалося рідною мовою. У різні роки фахівців польською мовою готували Київський польський інститут, 7 відділів при вищих освітніх навчальних закладах, 9 педагогічних технікумів, Одеський польський технікум механізації сільського господарства. У 1924 р. був створений Одеський центральний інтернаціональний клуб імені Карла Маркса, при якому існувала польська секція. Об'єднаний клуб національних меншин міста Миколаєва, основу якого склали польська та латиська секції, неодноразово проводив вечори, давав безкоштовні спектаклі польською мовою, випускав стінгазети, організовував публічні лекції політичного спрямування. Тому, поряд із загальною освітою розвивалася мережа польської професійної, середньої та вищої спеціальної освіти. Вже в 1924–1925 рр., в Києві були створені педагогічний і механічний технікуми, а також 2 сільськогосподарські професійні школи в селищах Волинського та Бердичівського округів. Згодом їх кількість зростала [6, с. 312].

Загалом у республіці в 1926 р., було 337 польських шкіл; у 1930 р., їх стало 381. Значна частина польських освітніх та наукових установ знаходилась у Києві. Серед них варто назвати Польський інститут соціального виховання, педагогічний і механічний технікуми, денний і вечірній польські робітфаки, трудова семирічна школа, Центральна польська бібліотека, Польський центральний робітничий клуб. Значну наукову роботу вели співробітники Інституту польської культури у Києві [5, с. 82]. Польською мовою в Україні видавались: щотижнева газета «Серп» (тираж 4500 примірників), два журнали для молоді «Глос млодзежи» (1500 примірників) та «Штандар піонера» (1000). Діяло національне видавництво «Трибуна», яке друкувало художню, навчальну, політичну і освітню літературу польською мовою [3, с. 176].

Отже, дослідивши політику національних меншин на Україні в 20-х рр., ХХ ст., а саме в контексті освіти, ми з'ясували, що значна чисельність польської національної меншини в Україні та у всій Російській імперії мала важливе значення, привертаючи увагу радянського керівництва, яке мало за мету підвищити соціально-економічний розвиток та культурно-освітній рівень поляків загалом. Вже з 20-х рр., почала збільшуватися кількість шкіл, середніх навчальних закладів, а з 1924 рр., вищих закладів, ліквідовувалася неписьменність меншин. Певних результатів було досягнуто також у розробці організаційних, науково-методичних засад навчально-виховного процесу в

школах, у забезпеченні їх відповідною літературою, підручниками, посібниками. Крім розвитку шкіл, створювалися хати-читальні, клуби, сільські будинки, бібліотеки, які також давали непоганий результат і відіграли значну роль у ліквідації неписьменності. Видавалася періодична преса, виходили газети, журнали, почала друкуватися література наукова та художня, якими користувалися в школах та інших навчальних закладах. Поряд із загальною освітою розвивалася мережа польської професійної, середньої та вищої спеціальної освіти. Створювалися педагогічний і механічний технікуми, сільськогосподарські професійні школи. Всі ці події підняли освіту польської меншини на значно вищий рівень свого розвитку. Коли радянська влада взяла курс на «коренізацію», це був політичний маневр, що мав на меті цілковиту радянізацію населення республіки. Та насправді ж обраний курс лише справив позитивний вплив і відкрив простір для вільного розвитку національних меншин.

Список використаних джерел:

1. Балуба І. А. Польська національна меншина України в 20-30-ті рр. ХХ ст.: Дис. канд. іст. наук: 07.00.01. – К., 1997. – 165 с.
2. Буравський О. А. Поляки Волині у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – 168 с.
3. Буценко П. І. Національні меншості України. К. – 1928. – № 12. – 210 с.
4. Гетьманчук М. П. Українізація 20-х років: Досвід і уроки // Українська національна ідея та процес державотворення в Україні. – Львів, 1998. – 370 с.
5. Горний В. А., Луковцева І. І. З історії діяльності РКП(б) по залученню польських зв'язки – історія і сучасність. – М., 1977. – Т. 1. – 567 с.
6. Грищенко М. С. Нариси з історії школи Української РСР: Монографія. – Київ, 1966. – 130 с.
7. Єременко Т., Чирко Б., Калакура О. Поляки в Україні // Віче. – 1993. – № 2. – 169 с.
8. Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. – К.: Знання України, 2007. – 508 с.
9. Чирко Б. В. Національні меншини в Україні (20-30 роки ХХ століття) / НАН України; Інститут національних відносин і політології. – К.: Асоціація «Україно», 1995. – 215 с.
10. Якубова Л. Д. Етнічні меншості УСРР у першій половині 20-х років ХХ ст. – К., 2002. – 188 с.